

Het succes van 'Patrick'

Op zoek naar bewijzen en verklaringen van het Janssens-effect in Antwerpen

Peter VAN AELST
Michiel NUYTEMANS

ABSTRACT

The electoral succes of 'Patrick'

In search of evidence and explanations of the Janssens-effect in Antwerp

In discussing the results of the Belgian local elections of 8 October 2006 the media devoted most attention to Antwerp. Not only because it is Flanders biggest city, but especially because of the remarkable result of mayor Patrick Janssens and his socialist party (Sp.a-Spirit). They won over 35% of the votes and became the biggest party of the city, a position that was taken by the extreme right party for more than ten years. In this article we tried to map and explain the so called 'Janssens-effect'. By analysing the election results and the data of an (inter-university) Internet panel we managed to prove that Patrick Janssens had a large share in the victory of his party. A lot of citizens of Antwerp that normally would not vote for the socialist party supported Janssens. To explain this personal success we suggested four plausible motives: the perceived qualities of Janssens as a mayor; his presidential campaign; the attention of and performance in the media; and finally the statement against extreme right. Our panel data suggest that a combination of these motives can explain the Janssens-effect. The appreciation for Janssens as a very capable mayor was present among the electorate long before the campaign started. This appreciation became the basis for his electoral success. The fact that many voters decided to switch to Janssens in the months and weeks before the election is related to his campaign and the media-attention it generated. The media strengthened the image of Antwerp as a polarised city. Especially the voters that changed their vote intention during the campaign were convinced that supporting Janssens was the most explicit signal against the extreme right image of their city.

1. Inleiding

De verkiezingsavond van 8 oktober had, zeker in Antwerpen, veel weg van een politieke thriller. Door technische problemen liet de uitslag van de grootste stad van Vlaanderen lang op zich wachten. Terwijl men in vele gemeenten en steden al in de namiddag wist hoe de krachtverhoudingen lagen, duurde het tot in de

late avond vooraleer de eerste Antwerpse cijfers binnenliepen. De voorlopige resultaten sloegen in als een bom. Het kartel Sp.a-Spirit had gedaan wat niemand voor mogelijk hield: het Vlaams Belang overtreffen en de grootste partij van de Scheldestad worden. Het VB groeide nauwelijks en kon de vooropgestelde doelstelling niet waarmaken. In de uren en dagen na de bekendmaking werden voornamelijk twee redenen naar voor geschoven om de uitslag te duiden: de toename van 'nieuwe Belgen' met stemrecht en de persoon Patrick Janssens. Over het eerste argument was er discussie, over het tweede veel minder. Alle commentatoren, partijgenoten en politieke tegenstrevers waren eensgezind over het 'Janssens-effect'. Ondersteund door een uitzonderlijk hoog aantal voorkeurstemmen passeerden meerdere verklaringen voor het Janssens-effect de revue gaande van goed (eendrachtig) bestuur, over een hypergepersonaliseerde campagne tot de enorme media-exposure. Een meer wetenschappelijke analyse over het succes van de Antwerpse burgemeester bleef vooralsnog achterwege.

In deze bijdrage trachten we eerst op systematische wijze na te gaan wat de bijdrage is geweest van Patrick Janssens aan de verkiezingsoverwinning van Sp.a-Spirit in Antwerpen. Dit doen we aan de hand van een analyse van de (persoonlijke) uitslagen en een vergelijking met het districtsniveau waar Janssens geen (prominente) kandidaat was. Daarnaast maken we ook gebruik van het Interuniversitair Internetpanel 2006. Dit panel bevat unieke vragen over de lijsttrekkers van de verschillende partijen en laat toe om de stemintenties en uiteindelijke stemkeuze te volgen over een periode van zeven maanden. Zo kan ondermeer worden nagegaan op welk moment Janssens er is in geslaagd kiezers van andere partijen los te weken. Omwille van de niet-representativiteit van het panel (zie bijlage 1) is echter voorzichtigheid geboden bij de interpretatie ervan.

In een tweede deel van dit artikel gaan we dieper in op de verschillende motieven die een (doorslaggevende) rol speelden bij de keuze voor Janssens. Was het de campagne, de media of simpelweg de burgemeesterkwaliteiten die kiezers losweekten van andere partijen? En wat met negatieve motieven, zoals een anti-VB-stem? Elk van deze motieven zal theoretisch worden geduid en empirisch getoetst. Een vergelijking van de deelnemers aan het Internetpanel laat toe om na te gaan of de motieven verschilden naargelang de partij waarvan men afkomstig was. Om een eventuele invloed van de media na te gaan worden de paneldata aangevuld met een kwantitatieve analyse van de Vlaamse kranten.

2. Patrick Janssens: de stemmenkampioen

2.1 Het Janssens-effect in de verkiezingsuitslag

De Sp.a heeft in Antwerpen een reusachtige sprong voorwaarts gemaakt ten opzichte van 2000. De partij scoorde toen met 19,5%, slechts een kleine drie procent

meer dan de VLD en 13% minder dan het toenmalige Vlaams Blok. Zes jaar later is Sp.a-Spirit opnieuw de grootste partij van Antwerpen met meer dan 35%. De bijdrage van Janssens aan deze verkiezingsoverwinning kan op twee manieren uit de uitslag worden afgeleid: een vergelijking van de uitslagen tussen stads- en districtsniveau en de voorkeurstemmen.

Een eerste potentiële manier om op zoek te gaan naar het effect van Janssens is het vergelijken van de scores van de gemeente met die van de districten. Patrick Janssens zette immers alles in op de gemeenteraadsverkiezingen en was enkel lijstduwer in het district Antwerpen. In de andere districten kon men op de districtsl lijst dus niet voor de burgemeester stemmen. Tabel 1 toont de scores van de verschillende partijen in de gemeenteraad en in de districtsraad.¹ De cijfers geven aan dat de Sp.(a) zowel in 2000 als in 2006 beter scoort in de gemeente dan in de districten. Er lijkt dus ook in 2000 een bescheiden burgemeestereffect te zijn op gemeenteniveau. In 2006 is het verschil echter merkkelijk groter (+3.4)² en gaat volledig ten koste van de coalitiepartners. Zelfs binnen de gemeente vinden we een groot verschil tussen het district waar Janssens opkomt en de andere districten. In het district Antwerpen haalt de Sp.a 32%, in de andere omgerekend slechts 29%. Het is natuurlijk niet bewezen dat de oorzaak van dit verschil (alleen) bij Janssens ligt, maar het feit dat hij als lijstduwer hier de meeste voorkeurstemmen haalt suggereert dat het niet los van elkaar staat.

Tabel 1. Verkiezingsuitslagen in Antwerpen van 2000 en 2006 op gemeentelijk en districtsniveau.

	SP/ Sp.a-Spirit	VLD (-Vivant)	Agalev/ Groen!	Vlaams Blok/ Belang	CD&V (-N-VA)	VU-ID
Gemeenteraad 2000	19,5	17,0	11,1	33,0	11,1	3,1
Districtsraad 2000	17,5	17,5	12,8	31,3	12,0	3,6
Vershil	+2	-0.5	-1.7	+1.7	-0.9	-0.5
Gemeenteraad 2006	35,3	9,7	4,7	33,5	11,2	-
Districtsraad 2006	31,9	12,1	5,2	33,3	13,1	-
Vershil	+3.4	-2.4	-0.5	+0.2	-1.9	-

Naast de globale resultaten van de partij zijn de voorkeurstemmen een voor de hand liggende bron voor het aandeel van Janssens in het succes van zijn partij te kunnen inschatten. In 2000 haalde Dewinter nog meer dan dubbel zoveel stemmen als toenmalig SP-kopstuk Leona Detiège. Op 8 oktober werd Sp.a-Spirit lijst-

1. De resultaten voor de districtsraad zijn berekend door de resultaten van alle districten bij elkaar op te tellen en te percenteren op het totaal aantal kiezers dat deelgenomen heeft aan de districtsverkiezingen.
2. Groen! kwam in vier districten op in een kartel met Sp.a en Spirit. We hebben bij de berekening van de districtsresultaten deze resultaten volledig bij het kartel Sp.a-Spirit geteld. Dit wil zeggen dat we het verschil tussen de gemeenteraad en de districtsraad waarschijnlijk onderschatten. Zonder Groen! zou Sp.a-Spirit in 2006 immers lager scoren in de districten.

trekker Janssens de absolute stemmenkampioen van 't stad en zelfs van het land. Natuurlijk is het totaal aantal voorkeursstemmen afhankelijk van het aantal inwoners in de gemeente waar je opkomt en het succes van je partij. Daarom berekenen we in wat volgt de 'penetratiegraad' van verschillende politici in hun stad en hun partij. Dit is het percentage stemmen dat een politicus heeft gehaald ten opzichte van het totale aantal uitgebrachte stemmen in die stad of binnen de eigen partij (zie tabel 2).

Als we dit percentage van stemmen binnen de eigen stad vergelijken met die van de burgemeesters in de vier andere provinciehoofdsteden, blijkt Janssens een zeer hoge maar niet uitzonderlijke score te behalen. Bijna één op vier Antwerpenaren stemde (24%) voor de burgemeester. De penetratiegraad van Moenaert in Brugge (20%) en Tobback (22%) in Leuven is niet veel lager, deze van burgemeester Reynders in Hasselt ligt zelfs iets hoger (29%). In enkele kleinere steden en gemeenten werd uitzonderlijk een nog hogere penetratiegraad opgetekend.³ Het is opvallend dat Filip Dewinter eveneens een erg hoge persoonlijke score heeft gehaald (21%). De polarisatie tussen de coalitie en oppositie verpersoonlijkt door respectievelijk Janssens en Dewinter heeft dus in het voordeel van beide gewerkt. De sprong vooruit ten opzichte van 2000 is echter vooral voor de Sp.a lijsttrekker bijzonder groot. Leona Detiège bereikte zes jaar vroeger immers slecht 9% van de Antwerpse kiezers, Filip Dewinter behaalde toen reeds 18%.

Als we de penetratiegraad van de politici binnen hun partij vergelijken, blijkt de uitzonderlijke positie van Janssens veel duidelijker (zie tabel 2). 71% van de kiezers die een stem uitbrachten op de Sp.a in Antwerpen bracht ook een voorkeursstem uit op de lijsttrekker. Enkel Dewinter haalt een enigszins vergelijkbare score. Bij de andere Antwerpse partijen krijgt de lijsttrekker een stuk minder steun van de eigen kiezers en ook de burgemeesters van de andere provinciehoofdsteden halen lagere scores in hun eigen partij.

We kunnen besluiten dat het aandeel van Janssens in de verkiezingsoverwinning van zijn partij duidelijk uit de uitslag valt af te lezen. Dat blijkt voornamelijk uit de lagere score van Sp.a-Spirt in de districten waar Janssens geen kandidaat was en uit de hoge penetratiegraad binnen zijn eigen partij. Tot slot, een minder wetenschappelijk, maar veelzeggend voorbeeld van het Janssens-effect in de Antwerpse verkiezingsuitslag. Op 8 oktober haalde Patrick Janssen, een onbekende kandidaat op de 17de plaats van de Antwerpse CD&V-N-VA lijst, 1333 stemme. Dat is drie tot vier keer meer dan zijn partijgenoten op een vergelijkbare plaats.

3. Zo behaalde bijvoorbeeld CD&V-burgemeester Pieter De Crem in Aalter een penetratiegraad van 42%.

Tabel 2. Aantal kiezers van de stad of partij die voor de lijsttrekker hebben gestemd.

	Lijsttrekkers Antwerpen					Burgemeesters Provinciehoofdsteden			
	Hyelen CD&V	Piryns Groen!	Dewinter VB	Campen- hout VLD	Janssens Sp.a	Moenaert Brugge	Termont Gent	Reynders Hasselt	Tobback Leuven
Aantal voorkeursstemmen	9.206	3.749	62.642	9.288	71.289	17.450	19.800	15.052	13.260
Penetratiegraad binnen de stad (in %)	3,2	1,3	21,4	3,2	24,4	20,2	12,2	28,7	21,6
Penetratiegraad binnen de partij (in %)	29,1	28,1	66,0	33,8	71,3	54,4	40,2	61,6	58,5

Bron: Verkiezingsuitslagen.

Tabel 3. Aard van de (voorkeur)stem van de panelleden per partij (%).

	Partijen Antwerpen					Partijen burgemeesters Provinciehoofdsteden			
	CD&V-N-VA	Groen!	Vlaams Belang	VLD	Sp.a-Spirit	CD&V Brugge	Sp.a-Spirit Gent	Sp.a-Spirit Hasselt	Sp.a-Spirit Leuven
Enkel op lijsttrekker gestemd	11,0	8,9	18,5	16,8	37,9	11,3	17,7	14,7	15,7
Op lijsttrekker en andere kandidaten gestemd	28,4	34,6	40,3	23,0	43,3	50,5	49,8	55,4	45,5
Enkel op andere kandidaten gestemd	50,7	37,3	27,5	41,3	12,0	31,3	14,5	20,5	26,3
Lijststem uitgebracht	9,9	19,3	13,7	18,9	6,8	6,9	18,0	9,4	12,5
N	363	327	444	196	1.178	275	569	415	950

Bron: Interuniversitair Internetpanel.

2.2 Het Janssens-effect in het Internetpanel

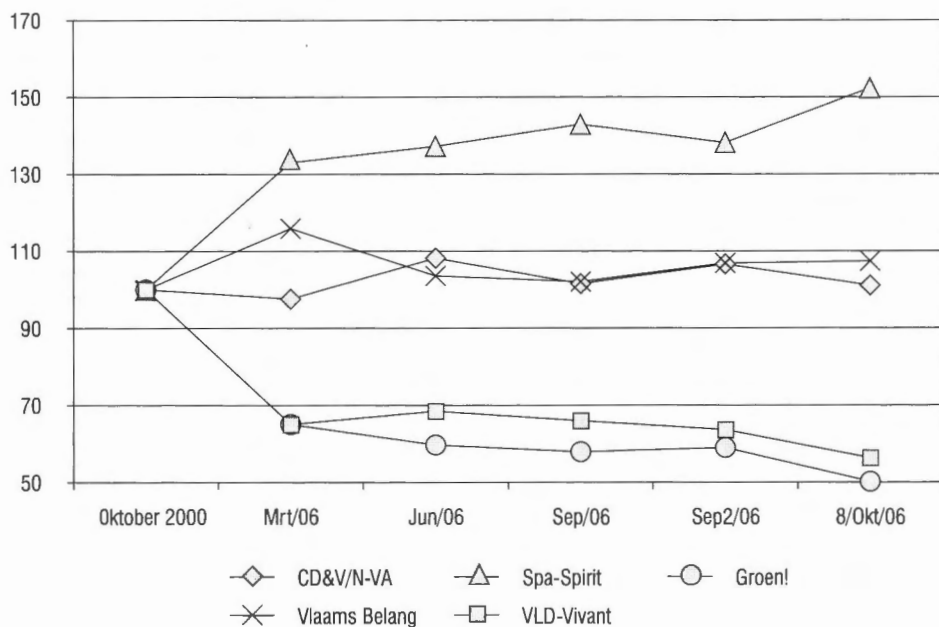
Sinds de verkiezingen van 2003 wordt door de Antwerpse onderzoeksgroep 'Media, Middenveld en Politiek' (M²P) exploratief onderzoek gedaan naar de intenties van kiezers in de aanloop naar de verkiezingen. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober werd in samenwerking met politicologen aan andere Vlaamse universiteiten opnieuw een internetpanel opgezet dat hoofdzakelijk gericht was op kiezers in de provinciehoofdsteden. Het gaat om een grootschalige, maar niet representatieve bevraging. Voor meer toelichting bij de opzet en methode zie bijlage 1. Het voordeel van dit internetpanel is dat we een grote groep mensen gedurende langere tijd hebben gevolgd en kunnen nagaan op welk moment en om welke redenen de stemintentie vorm krijgt. Alvorens dieper op de stemmotieven in te gaan, bekijken we hoe 'exclusief' de voorkeurstemmen van Janssens waren.

We vroegen aan onze respondenten of ze een lijststem dan wel één of meerdere voorkeurstemmen hebben uitgebracht. Vooral het onderscheid tussen diegenen die 'enkel voor de lijsttrekker stemden' en diegenen 'die voor de lijsttrekker en andere kandidaten stemden' is interessant en onmogelijk na te gaan op basis van de verkiezingsuitslag. Kiezers mogen immers voor meerdere kandidaten een stem uitbrengen en het is dan ook moeilijk af te leiden hoe uniek de bijdrage is van de lijsttrekker aan de verkiezingsoverwinning. Vooreerst dienen we op te merken dat onze respondenten vaker een voorkeurstem uitbrengen in vergelijking met het totale electoraat. Dit geldt voor de kiezers van alle partijen in het Internetpanel en is voornamelijk te wijten aan de oververtegenwoordiging van hoger geschoolde kiezers in ons panel.⁴ Los van deze algemene vertekening blijkt uit tabel 3 het afwijkende stemgedrag van de Antwerpse Sp.a-Spirit kiezers. 38% van onze panelleden die in Antwerpen Sp.a-Spirit steunden, hebben enkel voor Janssens een voorkeurstem uitgebracht. Bij de andere Antwerpse partijen heeft de lijsttrekker een lagere, en zeker een minder exclusieve aantrekkingskracht gehad. Dat geldt ook voor de burgemeesters in de andere provinciehoofdsteden. Zij kunnen rekenen op heel wat voorkeurstemmen van de kiezers van hun partij, maar die steun is minder exclusief aan hun persoon gebonden.

Vraag is of deze kiezers die exclusief voor Janssens stemden ook pas op het laatste moment hun keuze maakten of reeds lang voor de campagne de intentie hadden dit te doen. Is met andere woorden het Janssens-effect voornamelijk een cam-

4. Het werkelijke aandeel lijststemmen voor Sp.a-Spirit bedroeg 13%, in ons panel slechts 7%. Ook bij de andere partijen wordt het percentage lijststemmen in ons panel licht (Groen!, VLD, VB) tot sterk (CD&V-N-VA) onderschat. Dit is voornamelijk te wijten aan het feit dat hoger geschoolde kiezers (oververtegenwoordigd in ons panel) vaker een voorkeurstem uitbrengen. De penetratiegraad van de lijsttrekker in ons panel ligt bijgevolg ook hoger dan in de werkelijkheid het geval is. Dit geldt echter niet voor Dewinter, die iets lager scoort bij de panelleden die voor het VB hebben gestemd, voornamelijk omwille van het grote aandeel panelleden met een exclusieve voorkeur voor kartelgenoot Coveliers.

pagne-effect? Zoals eerder besproken, laat het panel toe om de stemintenties van de respondenten in de aanloop naar de verkiezingen te volgen. Figuur 1 toont op basis daarvan de evolutie van de verschillende partijen doorheen de zes maanden voor de verkiezingen. Omdat ons panel niet representatief is en het aantal kiezers per partij sterk van de werkelijkheid afwijkt, zetten we de verkiezingsuitslag van elke partij in het panel in 2000 op 100. We bekijken verder enkel de stijgingen of dalingen van alle partijen ten opzichte van hun score in 2000. Wanneer we deze evolutie voor het kartel Sp.a-Spirit⁵ bekijken, blijkt duidelijk dat de Sp.a op twee momenten een sprong vooruit heeft gemaakt. De grootste winst boekt de partij tussen 2000 en de eerste golf (maart 2006). Dit lijkt er op te wijzen dat de belangrijkste verschuiving al gebeurd is lang voor de lokale campagne. Toch is er voor de Sp.a nog een tweede moment waarop er duidelijk iets beweegt. In de laatste twee weken voor de verkiezingen, tussen golf 4 en golf 5, is er nog een duidelijke stijging ten koste van de coalitiepartners.

Bron: Interuniversitair Internetpanel.

Figuur 1. Stemverschuivingen van Antwerpse panelleden tussen maart 2006 (Golf 1) en het uiteindelijke stemgedrag op 8 oktober (Golf 5). Vertrekpunt is stemgedrag in 2000 (N = 2109).

Als we de kiezers die pas de laatste tien dagen, na golf 4, beslist hebben voor Sp.a-Spirit te kiezen vergelijken met diegenen die al eerder een stemintentie had-

5. De score van Sp.a-Spirit in 2000 is volledig gebaseerd op de score van de SP.

den voor het socialistische kartel te stemmen dan blijkt duidelijk de invloed van Janssens. Bij de zogenaamde 'late beslissers' in ons panel heeft meer dan de helft (56%) enkel een voorkeursstem voor Patrick Janssens uitgebracht. Dit ligt beduidend hoger dan bij de panelleden die dit al eerder hadden besloten (34%). Deze resultaten lijken er op te wijzen dat Patrick Janssens bij de twijfelaars een doorslaggevende rol heeft gespeeld en kiezers heeft kunnen losweken die anders niet voor de socialistische partij zouden stemmen. Toch betekent dit niet dat Janssens geen aanhangers heeft bij de traditionele achterban: 32% van de panelleden die in 2000 al voor de SP stemden, bracht nu enkel een voorkeurstem voor Janssens uit. Dit is nog steeds ruim meer dan de andere lijsttrekkers in Antwerpen en de burgemeesters van de andere provinciehoofdsteden.

Een laatste en meest expliciete indicatie van het Janssens-effect in ons panel leidt we af uit de algemene stemmotieven. Na de uiteindelijke stemkeuze (golf 5) werden een tiental verschillende motieven aan de panelleden voorgelegd. Een daarvan, "het vertrouwen in de kandidaat burgemeester van de partij", verwijst uitdrukkelijk naar de lijsttrekker. Maar liefst 78% van de respondenten die in Antwerpen voor Sp.a-Spirit stemden, beschouwen dit motief als 'heel belangrijk' voor hun partijkeuze (niet in tabel). Bij de kiezers van de andere Antwerpse partijen ligt dit percentage de helft (Vlaams Belang) tot tien keer lager (Groen!). Bij de kiezers van de partijen van de burgemeesters Moenaert (60%), Reynders (68%), of Tobback (64%) is het percentage dat dit motief heel belangrijk vindt meer vergelijkbaar. Toch is ook op deze manier bekeken het Janssens-effect sterker dan het klassieke burgemeestereffect dat in andere steden speelt.

We kunnen besluiten dat er verschillende indicatoren zijn die erop wijzen dat het succes van Spa.-Spirit in Antwerpen voor een aanzienlijk deel te danken is aan Janssens. Het is niet zo dat hij enkel maar de stemmen van de socialistische kiezers in zijn persoon concentreert. In een volgende deel trachten we zicht te krijgen op de oorzaken van het electorale succes van Janssens. We steunen daarbij voornamelijk op de specifieke motieven die onze panelleden gaven voor hun voorkeurstem.

3. Patrick Janssens: het succes verklaard?

3.1 Inleiding

Het verklaren waarom mensen voor een bepaalde partij of persoon stemmen is allerminst eenvoudig. Kiezers stemmen om verschillende redenen en kunnen vaak moeilijk precies verwoorden wat de doorslag gaf. Bovendien steunen we zoals eerder aangegeven op een niet representatieve bevraging. Beide redenen maken dat we de antwoorden met de nodige voorzichtigheid dienen te interpreteren en onze analyse nooit een volledige verklaring kan geven van het succes van

Janssens. Aan de andere kant biedt onze werkwijze ook enkele voordelen. Voor eerst zijn de vragen naar de stemmotieven over de lijsttrekker gesteld slechts enkele dagen na de verkiezingen (zie bijlage 1). Eerder onderzoek heeft aangetoond dat stemmotieven kunnen veranderen naarmate ze langer na de stembusgang werden afgenomen. Dit heeft ondermeer te maken met de mediaberichtgeving die meestal bepaalde motieven meer benadrukt dan anderen en de respondenten kan beïnvloeden.⁶ In deze studie is deze invloed van de media dus eerder beperkt maar niet, zoals bij een exit poll, volledig uit te sluiten.

Het grootste voordeel is dat het Interuniversitair Internetpanel vragen bevat die expliciet peilen naar de reden waarom een voorkeurstem voor de lijsttrekker is uitgebracht, en niet enkel voor de partij zoals meer gebruikelijk is in verkiezingsonderzoek.⁷ Op die manier kunnen we de stemmotieven voor Janssens vergelijken met andere lijsttrekkers in Antwerpen, en met de populaire kandidaten voor het burgemeesterschap in de andere provinciehoofdsteden. Door de panelopzet wordt het ook mogelijk om na te gaan of die kiezers die pas in de laatste maanden of weken beslist hebben voor Janssens te stemmen dit deden om andere redenen dan de kiezers die al eerder een stemintentie voor Sp.a-Spirit hadden uitgesproken.

We onderscheiden een viertal mogelijke hypothesen die als verklaring kunnen worden aangereikt om het Janssens-effect te duiden. Het betreft de kwaliteiten en prestaties van Janssens als burgemeester, de veel besproken presidentiële campagne, de media-aandacht en, ten slotte, verhinderen dat het Vlaams Belang beter zou doen. Om na te gaan in welke mate deze vier motieven een rol speelden in het electorale succes van Janssens legden we ze voor aan de respondenten die een voorkeurstem voor een lijsttrekker hebben uitgebracht (zie tabel 4). Deze motieven verwijzen uitdrukkelijk naar de lijsttrekker als persoon en wijken duidelijk af van de lijst met mogelijke stemmotieven die na de partijkeuze werd voorgelegd.

6. MEERSSEMAN, E., & SWYNGEDOUW, M. (2004). De invloed van de media op de subjectieve stemmotieven. Een geaggregeerde data-analyse. In M. Swyngedouw & J. Billiet (ed.), *De kiezer heeft zijn redenen. 13 juni 1999 en de politieke opvattingen van Vlamingen*. (pp. 111-128).
7. Het verkiezingsonderzoek van ISPO-PIOP werkt steeds met een open vraag naar de stemmotieven voor de partijkeuze. Ondermeer door de vele kieskringen en het feit dat meerdere voorkeurstemmen op één lijst kunnen worden uitgebracht is onderzoek naar de motieven voor de keuze voor een bepaalde persoon in ons land erg ongewoon. Een uitzondering op deze regel is de studie van Lieven Dewinter en Patrick Janssens, toenmalig directeur van onderzoeksbureau Dimarso uit 1988. DE WINTER, L., & JANSSENS, P. (1988). De stemmotivaties van de Belgische kiezer. Onderzoeksrapport Dimarso. Brussel.

3.2 De vier hypothesen getoetst

A. De goed bestuurder

Meest voor de hand liggend is dat kiezers op een lijsttrekker stemmen bij lokale verkiezingen omdat ze denken dat hij of zij een goed bestuurder is voor de stad of gemeente. Sinds de jaren '60 worden, voornamelijk in het verkiezingsonderzoek in de VS, de kwaliteiten en prestaties van leiders beschouwd als een belangrijke verklaring voor het stemgedrag. Veelal worden deze leiderschapskwaliteiten verder opgedeeld.⁸ Ook in deze studie hebben we dit motief verder opgedeeld in drie submotieven. Vooreerst de algemene verwijzing naar de geschiktheid van de lijsttrekker voor het burgemeesterschap. Dit algemene motief werd ook gesteld in eerdere golven van het Internetpanel en laat toe om na te gaan of de respondenten deze kwaliteiten hoger inschatten naarmate de verkiezingen naderden (zie verder). Ten tweede, welke indruk lieten de lokale bestuursprestaties na op het terrein? Iets doen voor de stad kan allicht het meest zichtbaar als burgemeester, maar ook als schepen of zelfs als gemeenteraadslid is het niet uitgesloten dat de lijsttrekker een goede beurt heeft gemaakt tijdens de afgelopen legislatuur. Tot slot, gaan we er ook vanuit dat een politicus wordt gekozen omdat hij of zij weet wat er leeft bij de bevolking. Zeker op het lokale vlak kunnen we ervan uit gaan dat kiezers zulke betrokkenheid van hun 'burgervader' verwachten.⁹

Op het eerste zicht wordt de 'goed bestuurder hypothese' in het geval van Patrick Janssens uitgesproken bevestigd. Maar liefst 94% van de Antwerpse respondenten aan ons internetpanel die een voorkeurstem voor Janssens uitbrachten, beschouwen hem als een geschikte burgemeester (zie tabel 4). De andere Antwerpse lijsttrekkers scoren op dit vlak heel wat lager bij hun kiezers. Bovendien vindt tweederde van Janssens electoraat dat hij de afgelopen zes jaar veel gedaan heeft voor de stad. Rekeninghoudend met het feit dat Janssens nog maar drie jaar als burgemeester aan de slag is, is dat een hoog percentage. Alleen VLD-lijsttrekker Van Campenhout doet op dit vlak bij zijn electoraat iets beter. Bij het derde aspect van de goede lokale bestuurder, namelijk weten wat er leeft bij de bevolking, zijn de kiezers van Janssens minder eensgezind positief. Hier wijkt Patrick Janssens minder af van zijn collega Antwerpse lijsttrekkers, en wordt deze motivatie zelfs beduidend vaker aangehaald door de panelleden die voor Filip Dewinter (70%) een voorkeurstem uitbrachten. Ondanks de iets mindere score op dit laatste punt kunnen we stellen dat de grote meerderheid van de Janssens-kiezers een

8. MCALLISTER, I. (1996). Leaders. In R. LeDuc, L. Niemi & P. Norris (ed.), *Comparing Democracies: Elections and voting in global perspective* (pp. 280-298). London: Sage.

9. Uit onderzoek van Ackaert blijkt dat veel burgemeester (42%) zichzelf eerder als een vertrouwenspersoon zien van de bevolking, die luistert naar hun kleine bekommernissen, en minder als beleidsmaker. ACKAERT, J., *De burgemeesterfunctie in België. Analyse van haar legitimering en van de bestaande rolpatronen en conflicten*. Leuven: Faculteit Sociale Wetenschappen, 2006, pp. 434-435.

voorkeurstem op hem uitbrachten omdat ze zijn capaciteiten om de stad goed te besturen hoog inschatten.

Dat deze motivatie al sterk aanwezig was lang voor de start van de campagne blijkt ook uit tabel 5. In elke golf vroegen we aan onze respondenten om de burgemeester capaciteiten van de lijsttrekkers te scoren op een schaal van 0 tot 10. De kiezers met een stemintentie voor Sp.a-Spirit gaven in maart (golf 1), ruim een half jaar voor de verkiezingen, al een gemiddelde score van 9 op 10. Deze hoge waardering blijft nagenoeg stabiel doorheen de campagne. Het valt op dat deze 'burgemeesterscore' voor Janssens ook zeer hoog is bij de kiezers die niet aangeven voor het socialistische kartel te zullen stemmen. Vooral voor de groene kiezers is Patrick Janssens uiterst geschikt als burgemeester. Groen! maakte er ook geen geheim van dat ze in Antwerpen met Janssens als burgemeester verder wilden. De panelleden met een voorkeur voor VLD en CD&V-N-VA schatten Janssens gemiddeld als burgemeester ongeveer even capabel in als hun eigen lijsttrekker (zie tabel 6). VB-Lijsttrekker Dewinter is de enige die bij zijn eigen electoraat in de buurt komt van de score van Janssens in zijn eigen partij.

Tabel 5. Burgemeesterscore (0-10) voor Patrick Janssens bij de Antwerpse respondenten naar stemintentie op vier verschillende momenten (golf1 – golf4).

	Golf 1	Golf 2	Golf 3	Golf 4	N-waarde
CD&V-N-VA	6,0	6,2	6,2	5,9	289
Groen!	7,7	7,9	8,0	7,8	308
Sp.a-Spirit	9,0	9,1	9,1	8,9	809
Vlaams Belang	3,0	3,2	3,4	2,6	361
VLD-Vivant	6,5	6,5	6,5	6,1	175
Gemiddelde score	6,9	7,0	7,1	6,7	2024

Bron: Interuniversitair Internetpanel.

Tabel 6. Burgemeesterscore (0-10) voor lijsttrekkers bij respondenten met stemintentie voor de partij van de lijsttrekker.

	Golf 1	Golf 2	Golf 3	Golf 4	N-waarde
Heylen (CD&V-N-VA)	5,9	5,7	6,1	5,9	281
Piryns (Groen!)		5,4	5,3	5,2	280
Dewinter (Vl. Belang)	7,9	7,4	7,5	7,4	372
Van Campenhout (VLD)	6,8	6,6	6,5	6,3	174
Janssens (Sp.a-Spirit)	9,0	9,1	9,1	8,9	809
Moenaert (Brugge)	8,7	8,6	8,6	8,3	203
Termont (Gent)	7,2	7,2	7,5	7,4	449
Reynders (Hasselt)	8,9	8,7	8,6	8,7	300
Tobback (Leuven)	8,8	8,9	8,8	8,7	339

Bron: Interuniversitair Internetpanel.

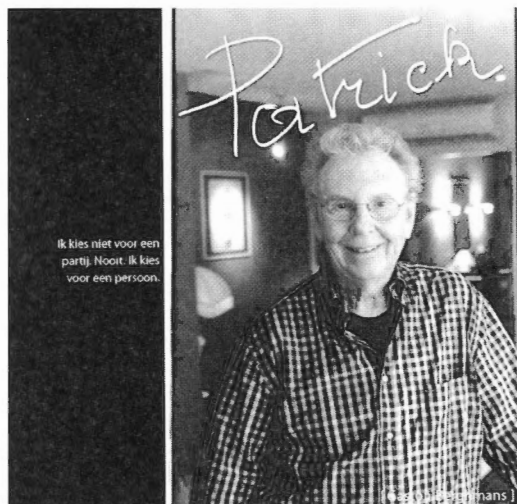
Patrick Janssens onderscheidt zich duidelijk van de andere lijsttrekkers als het om de geschikte persoon gaat voor het burgemeesterschap. Hij wordt bij zijn eigen kiezers, zeer hoog ingeschat en ook veel kiezers van de andere partijen zien hem als capabel voor de job. Wanneer we deze gegevens echter vergelijken met de gegevens voor de burgemeesters in de vier andere provinciehoofdsteden is het beeld genuanceerder. Janssens doet het soms iets beter dan zijn collega's, maar de verschillen blijven veeleer beperkt. Zowat 9 op 10 kiezers die een voorkeurstem uitbrachten voor Moenaert (Brugge), Termont (Gent), Reynders (Hasselt) of Tobback (Leuven) acht hun lijsttrekker geschikt voor het burgemeesterschap (zie tabel 4). Bovendien verwijzen ook meer van hun kiezers naar het motief "de afgelopen zes jaar veel gedaan voor mijn stad". Bij de kiezers van Termont speelt deze motivatie minder omdat niet hij, maar Frank Beke de afgelopen zes jaar burgemeester was. De Gentse lijsttrekker van de Sp.a wordt wel aanzien als iemand die goed weet wat er leeft bij de bevolking. De vier burgemeesters doen op dit vlak beter dan Janssens. Ook wat betreft de 'burgemeesterscores' die de panelleden in de maanden en weken voor de verkiezingen aan de lijsttrekkers toekenden, moeten de burgemeesters van Brugge, Gent, Hasselt en Leuven niet of weinig onderdoen (zie tabel 6). We kunnen dus besluiten dat Janssens in Antwerpen dé kandidaat burgemeester was, en dat ook de kiezers van andere partijen zich hierbij neerlegden. Deze situatie is evenwel minder uitzonderlijk in vergelijking met de positie die Herman Reynders in Hasselt bekleedde of Louis Tobback in Leuven. Er bestaat dus weinig twijfel dat de burgemeesterkwaliteiten de basis vormden voor het succes van Janssens, maar dat er nog andere verklaringen nodig zijn om het uitzonderlijke Janssens-effect te kunnen duiden.

B. De presidentiële campagne

Naast de kwaliteiten en prestaties van politici wordt in de literatuur ook veel aandacht besteed aan de campagnes die partijen en politici voeren. Toch zijn onderzoekers allerminst eensgezind over het effect van campagnes op de kiezer.¹⁰ De precieze omstandigheden, de mate waarin de partijen aan elkaar gewaagd zijn, en opvallende gebeurtenissen tijdens de laatste weken kunnen het belang van een bepaalde campagne sterk beïnvloeden.¹¹ De campagne van Janssens werd in de aanloop naar 8 oktober druk besproken in de media. Door het ontbreken van elke verwijzing naar zijn partij werd de campagne al snel als 'presidentieel' bestempeld. Janssens liet een affiche posten in alle Antwerpse bussen waarin telkens één bekende Antwerpenaar het opnam voor "Patrick" als kandidaat burgemeester (zie afbeelding 1). In het weekend van de verkiezingen verscheen er in verschil-

10. Voor een overzicht van de literatuur over campagne effecten zie: SCHMITT-BECK, R., & FARRELL, D. M. (2002). Studying political campaigns and their effects. In R. Schmitt-Beck & D. M. Farrell (ed.), *Do political campaigns matter?* (pp. 1-21) London: Routledge.
11. VAN AELST, P. (2007). Toeschouwer, speler of scheidsrechter? Een studie naar de rol van de media in de verkiezingscampagne van 2003. Brugge: Vanden Broele.

lende dagbladen een advertentie in dezelfde vorm maar nu met Janssens zelf op. Na de verkiezingen werd in meerdere kranten de loftrumpet gestoken over de campagne en geduid als een onderdeel van het Janssens-effect. In deze bijdrage gaan we na in hoeverre de kiezers van Janssens meer belang hechten aan de campagne dan de kiezers van de andere Antwerpse lijsttrekkers en van de andere burgemeesters in de provinciehoofdsteden.

Afbeelding 1. Gaston Berghmans, één van de 52 bekende Antwerpenaren die de 'Patrick' campagne verpersoonlijkte.¹²

Uit tabel 4 blijkt dat de ruim 40% van onze panelleden die een voorkeurstem uitbrachten op Janssens aangeven dat de campagne van de lijsttrekker daarbij een rol speelde. Dit betekent niet noodzakelijk dat de meerderheid van de respondenten de campagne van Janssens afkeurden of niet opmerkten, maar wel dat ze deze niet linkten aan hun voorkeurstem. Toch is deze 40% een zeer hoog percentage, zowel in vergelijking met de collega Antwerpse lijsttrekkers als met de andere burgemeesters in de provinciehoofdsteden. Met 19% van de kiezers van Filip Dewinter die dit motief aanhalen komt de lijsttrekker van het Vlaams Belang nog het dichtst in de buurt. De campagne van Ludo Van Campenhout (6%) of van Louis Tobback (4%) lijken voor hun kiezers zelfs totaal onbelangrijk te zijn geweest. De vele panelleden die verwijzen naar de campagne van Janssens betekent minstens dat de campagne veel sterker is opgevallen dan deze van andere politici. Dit kan niet los worden gezien van de massale aandacht die in de weken voor de verkiezingen aan 'de spraakmakende' campagne werd besteed. Veel van die aandacht was wel niet eenduidig positief en er werd vanuit verschillende hoeken

12. Verschillende andere prominenten gezichten uit de culturele- en de sportwereld verleenden hun expliciete steun aan Patrick Janssens. Onder de 52 bevonden zich ook enkele minder bekende Antwerpenaars, die het volkse karakter van de campagne moesten benadrukken.

kritiek geleverd op het te hoge BV-gehalte of te partijloze karakter van de campagne.¹³ Ter Zake 06 weidde ook een volledige uitzending aan de campagne van Janssens. Het precieze effect van al deze aandacht op de kiezers is onmogelijk na te gaan, maar het zorgde wel voor extra publiciteit. We gaan in een volgend punt dieper in op de media-aandacht en de optredens van Janssens in de media.

C. De gemediatiseerde politicus?

De laatste decennia zijn de nieuwsmedia als voornaamste informatiebron een steeds centralere rol gaan spelen in de verkiezingsstrijd. De media berichten ook onafhankelijker van politieke partijen en meer volgens hun eigen logica over de campagne.¹⁴ Net zoals bij de effecten van campagnes is ook het onderzoek over de invloed van de media op de kiezers niet eenduidig. Terwijl sommigen de media beschouwen als de ultieme scheidsrechter in de electorale strijd,¹⁵ wijzen anderen er op dat kandidaten en partijen de toonaangevende spelers blijven.¹⁶ Het is evenwel van belang onderscheid te maken tussen de hoeveelheid aandacht een bepaalde kandidaat geniet in de media, en de manier waarop de kandidaat aan bod komt en presteert in de debatten. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat de loutere hoeveelheid media-aandacht een bescheiden, maar effectieve bijdrage levert aan het electorale succes van een kandidaat.¹⁷ In deze bijdrage gaan we na of Janssens in de aanloop naar de verkiezingen meer aandacht heeft genoten in de geschreven pers in vergelijking met zijn tegenstanders. De analyse steunt op een zuiver kwantitatieve meting in de periode tussen 7 februari en 7 oktober 2006.¹⁸

13. De kritiek kwam niet onverwachts van de oppositie, die vooral het BV-gehalte van de campagne op de korrel nam (HET NIEUWSBLAD, "Patrick is dat een nieuwe coiffeur"?, 12/09/06). De VLD uitte bij monde van Van Campenhout kritiek op het feit dat Janssens met zijn campagne met alle aandacht ging lopen (HET LAATSTE NIEUWS, "Janssens is een tribune speler", 15/09/06). Tot slot werd meermaals verwezen naar het feit dat de klassieke socialistische achterban (met spreekbuizen Maya en Leona De Detiège) het moeilijk had met het partijloze karakter van de campagne (DE MORGEN, "BV-campagne van Patrick Janssens onder vuur in eigen partij", 13/09/06).
14. VAN AELST, 2007.
15. HARROP, M. (1987). Voters. In J. Seaton & B. Pimlott (ed.), *The media in British politics* (pp. 45-63). Aldershot: Dartmouth.
16. DALTON, R., BECK, P., HUCKFELDT, R., & KOETZLE, W. (1998). A test of the media-centered agenda-setting: newspaper content and public interests in a presidential election. *Political Communication*, 15, 463-481. NORRIS, P., CURTICE, J., SANDERS, D., SCAMMELL, M., & SEMETKO, H. A. (1999). *On Message. Communicating the campaign*. London: SAGE.
17. VAN AELST, P., MADDENS, B., & NOPPE, J., FIER, S. (2006). Van de studio naar de Kamer? Over de relatie tussen media en voorkeurstemmen tijdens de verkiezingen van 2003. In S. Fiers & H. Reynaert (eds.), *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgelicht* (pp. 163-176). Heverlee: Lannoo.
18. Het gaat om een telling van alle krantenartikels waarin de naam van de lijsttrekker werd vermeld. Er werd geen rekening gehouden met plaats of grootte van het artikel. De telling gebeurde op basis van Mediargus door studenten PSW van de UA in het kader van het leeronderzoek.

Uit tabel 7 blijkt dat Patrick Janssens in de maanden voor de verkiezingen het vaakst in de vijf onderzochte kranten werd vermeld. Voor een zittende burgemeester is zulke mediabonus niet ongewoon. In heel wat situaties van bijvoorbeeld (zware) ordeverstoring bepaald de wet dat de burgemeester betrokken moet worden. Hij of zij is voor de media dan ook het meest aangewezen aanspreekpunt. Ook op een hoger politiek niveau kan de regeringsleider los van zijn populariteit of kwaliteit steeds rekenen op extra media-aandacht.¹⁹ Toch blijft de mediabonus voor Janssens in vergelijking met uitdager Filip Dewinter eerder beperkt, en zo goed als onbestaande in de berichtgeving van *De Standaard* en *De Morgen*. Het is opvallend dat vooral bij de kwaliteitskranten de polarisering Janssens versus Dewinter veel sterker aanwezig is dan bij de meer populaire kranten. Bij de andere kranten krijgen de lijsttrekkers van CD&V en VLD een groter aandeel van de aandacht. De *Gazet van Antwerpen* telt zelfs meer artikels die naar Van Campenhout verwijzen dan naar Dewinter. De focus van de krant op de Antwerpse politiek speelt hier duidelijk in het voordeel van de lokale bestuurders. Groen!-lijsttrekster Piryns kan in alle kranten op een slechts bescheiden interesse rekenen. Ze beschikte niet over een schepenmandaat, speelde geen rol in de nationale politiek en haar partij deed het duidelijk minder goed in de peilingen.

Tabel 7. Aandacht lijsttrekkers per krant (in %).

	De Standaard	De Morgen	Gazet v Antwerpen	Het Laatste Nieuws	Het Nieuwsblad	Totaal
Patrick Janssens	34,6	38,5	35,0	34,7	36,8	35,9
Filip Dewinter	34,8	36,3	18,5	27,5	26,4	28,7
Ludo van Campenhout	15,5	9,2	23,0	20,5	18,9	17,4
Philip Heylen	10,0	10,4	16,4	12,1	11,8	12,1
Freya Piryns	4,9	5,5	7,1	5,1	6,0	5,7
N	566	595	840	916	777	3694

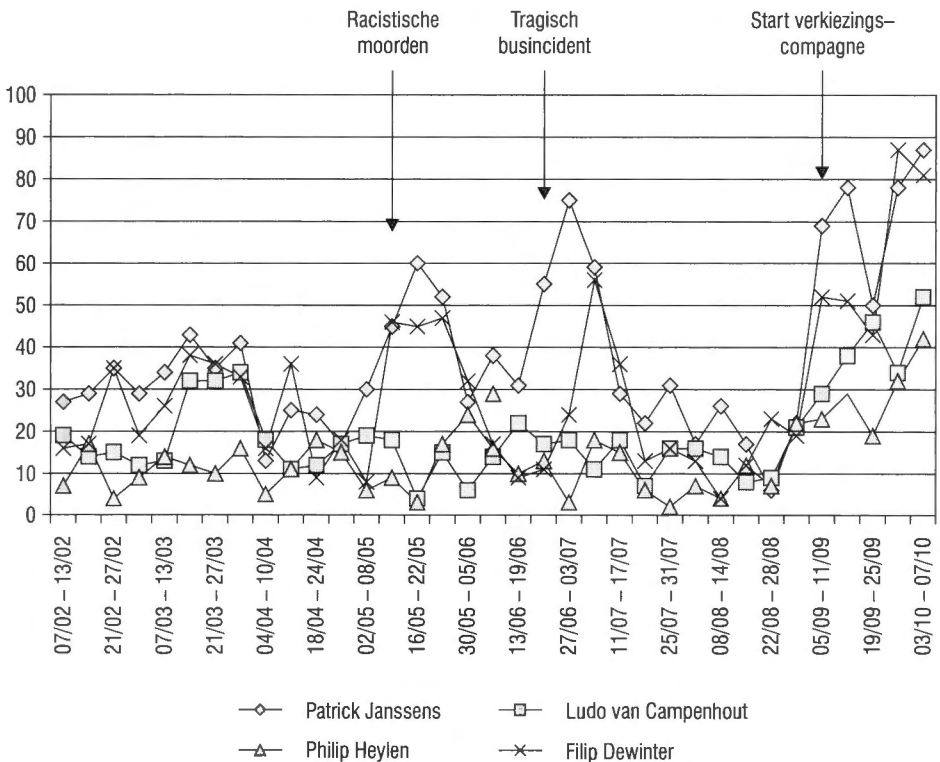
Bron: Mediargus.

Het overwicht van Janssens in de pers is een constante in de onderzochte periode. Er zijn echter enkele periodes waarin Janssens nog sterker domineert. Het gaat meer bepaald om de weken waarin zich enkele dramatische gebeurtenissen in Antwerpen voordeden, met name de racistische moorden door Hans Van Temsche (11 mei) en de dood van Guido De Moor op een Antwerpse bus na een vechtpartij met allochtone jongeren (24 juni). Op zulke momenten staat de aan-

19. Voor eerder onderzoek naar deze zogenaamde kanseliersbonus zie: DE SWERT, K., & WALGRAVE, S. (2002). De kanseliersbonus in de Vlaamse pers. Een onderzoek naar regering en oppositie in drie Vlaamse kranten (1991-2000), *Tijdschrift voor Sociologie*, 23(3-4), 371-403.; WALGRAVE, S., & DE SWERT, K. (2006). De 'kanseliersbonus' revisited. Over de dominante aanwezigheid van de regering en de premier op het nieuws. In M. Hooghe, K. Deswert & S. Walgrave (eds.), *Nieuws op televisie. Televisiejournals als venster op de wereld*. (pp. 79-98). Leuven: Acco.

dacht voor de reacties van de burgemeester in schril contrast met deze voor de schepenen. Het valt wel op dat de aandacht voor Dewinter mee fluctueert met deze voor Janssens, wat het idee van de polarisatie door de media versterkt. Janssens vertegenwoordigt het beleid, Dewinter is de stem van de oppositie. Het feit dat ze zelden met elkaar in debat gingen blijkt voor de Vlaamse pers geen rem om ze in één journalistiek verhaal te verwerken.

Tijdens de campagne stijgt de aandacht voor alle lijsttrekkers al blijft Janssens het nieuws wel domineren onder meer door de lancering van zijn opmerkelijke campagne begin september. Tijdens de laatste twee weken lijkt alles te draaien rond de tweestrijd Janssens versus Dewinter. Het is niet uitgesloten dat Janssens, maar ook Dewinter van deze extra aandacht hebben geprofiteerd. Er is echter een meer diepgaande kwalitatieve analyse nodig om na te gaan of de toon van deze aandacht vergelijkbaar is. Uit een eerste oppervlakkige analyse blijkt immers dat Janssens op een meer positieve berichtgeving kan rekenen, met name tijdens de

Bron: Mediargus (som van artikels uit De Morgen, De Standaard, Gazet v. Antwerpen, Het Laatste Nieuws, en Het Nieuwsblad).

Figuur 2. Aandacht voor vier Antwerpse lijsttrekker in vijf kranten per week tussen 7 februari en 7 oktober 2006.

periode van de racistische moorden waar het optreden van Janssens neutraal of positief werd beoordeeld terwijl Dewinter vanuit verschillende hoeken kritiek kreeg. Nader kwalitatief onderzoek is hier echter nodig om deze eerste analyses te bevestigen.

Voor de manier waarop Janssens overkwam in de debatten kunnen we enkel terugvallen op de inschatting ervan door onze panelleden. Ruim een derde van de respondenten die een voorkeurstem uitbrachten op Janssens verwijst naar 'het sterke optreden in de debatten' (zie tabel 4). Op zich geen lage score, maar in vergelijking met de andere Antwerpse lijsttrekkers nauwelijks beter en zelfs beduidend lager dan het percentage kiezers van Piryns en Dewinter. Een gedeeltelijke verklaring ligt allicht in het zeer beperkt aantal debatten dat Janssens is aangegaan.²⁰ De kans is dan ook klein dat veel kiezers Janssens aan het werk hebben gezien tijdens een debat, al dan niet op televisie. Toch valt op dat Janssens beter scoort op dit punt dan zijn collega burgemeesters in de andere provinciehoofdsteden. In Hasselt verwijst slechts een beperkte groep panelleden naar de optredens van Reynders (18%) in de debatten, terwijl heel wat meer kiezers van uitdager Ivo Belet (31%) dat doen. In Gent doet Termont (30%) het niet slecht in de debatten, maar heel wat minder goed dan de indruk die Vera Dua (64%) nalaat bij haar kiezers in het panel. Het lijkt er dus niet op dat de debatten een cruciale bijdrage hebben geleverd aan het succes van Janssens, noch van de andere Vlaamse burgemeesters.

D. De anti-VB stem

De eerste drie hypothesen kunnen allen als positieve motieven worden bestempeld, maar het is niet uitgesloten dat ook negatieve motieven een rol spelen. Men kan voor een bepaalde partij of persoon stemmen omdat men een afkeer heeft van zijn directe tegenstander of wil vermijden dat een andere partij aan de macht komt. Dit soort overwegingen worden beschouwd als strategisch stemgedrag. In de Antwerpse situatie kunnen dit soort motieven niet los worden gezien van het Vlaams Belang. Een stem voor het VB wordt vaak in verband gebracht met een stem tegen de gevestigde politiek, een proteststem.²¹ Dit soort negatieve motieven kunnen ook bij de tegenstanders van het VB hebben gespeeld: vermijden dat het VB de grootste partij zou blijven in Antwerpen. Of nog concreter: vermijden dat Filip Dewinter zich de absolute stemmenkampioen zou mogen kronen. Een stem

20. Janssens aanvaardde slechts vier debatten met de andere lijsttrekkers (VRT, ATV, VTM, Antwerpse Kamer van Koophandel).

21. Uit een exit poll afgenomen na de verkiezingen van 1999 bleek dat 17% van de toenmalige Vlaams Blok stemmers een 'anti-politiek' motief opgaf. SWYNGEDOUW, M., MEERSSEMAN, E., & BILLIET, J. (2001). Motieven in de partijkeuze. De nationale verkiezingen van 13 juni 1999. Resultaten van de VRT-Tijd-ISPO-exit poll. *ISPO-bulletin 2001/42*. Leuven, ISPO. Zie ook VAN DER BRUG, W. & M. FENNEMA (2003), 'Protest or mainstream? How the European anti-immigrant parties have developed into two separate groups by 1999'. *European Journal of Political Research* 42(1): 55-76.

voor Dewinters' opponent Janssens zou deze motivatie het meest duidelijk kunnen maken.

Bijna de helft van Janssens kiezers in ons panel verwijst naar het motief "vermijden dat de lijsttrekker van een andere partij meer stemmen haalde". Zeker in vergelijking met de andere lijsttrekkers is dit een bijzonder hoge score. Voor de burgemeesters in de andere steden lijkt dit motief ook van weinig tel geweest, al werd het wel vaker aangeduid door kiezers van andere lijsttrekkers die de burgemeester in die steden blijkbaar niet genegen waren.²² Nergens werd echter de hoge score van Janssens geëvenaard. De unieke Antwerpse situatie met het Vlaams Belang al jaren als sterkste partij stelt zich dan ook niet in de andere steden. Bovendien speelde de eerder aangehaalde polarisering tussen Dewinter en Janssens in de media een rol. Het is duidelijk dat heel wat kiezers met hun stem voor Janssens een signaal tegen Dewinter en het VB hebben wilden maken. Het blijft echter moeilijk te achterhalen of deze motivatie eerder aanvullend was of ook de voornaamste reden was om voor Janssens te kiezen.

Het valt wel op dat de kiezers die pas tijdens de laatste maanden of weken beslisten voor Sp.a-Spirit te zullen stemmen veel vaker aangeven dat 'het vermijden dat een andere lijsttrekker meer stemmen haalde' een rol speelde. 56% van diegenen die zich pas na golf 1 (maart 2006) tot het socialistische kartel bekeerden, verwijzen naar dit motief. Bij de kiezers die nog niet in 2000, maar wel al bij de start van het onderzoek, een voorkeur hadden voor Sp.a-Spirit daalt dit percentage tot 51%. Bij de groep van trouwe socialistische kiezers, die al in 2000 voor de SP stemden, gaat het om slechts 43%. Hoe later men zich tot het socialistische kartel bekeerde, hoe vaker dit motief wordt aangehaald. Dit versterkt het idee dat Janssens kiezers heeft aangetrokken die met hun stem een duidelijk signaal tegen het Vlaams Belang wilde geven.²³

4. Besluit

Een grondige lezing van de verkiezingsuitslag leert ons dat Patrick Janssens een zeer grote persoonlijke bijdrage heeft geleverd aan het succes van zijn partij in Antwerpen. Een vergelijking met de andere provinciehoofdsteden toont ook aan

22. Het dichtst in de buurt komt Filip Van Laecke lijsttrekker voor CD&V-N-VA in Gent: 47% van zijn kiezers in ons panel verwijzen naar dit motief.
23. In een multivariate-analyse blijft dit verschil tussen deze drie groepen kiezers significant. Het gaat om een binaire logistische regressie met het al dan niet vermelden van het motief als afhankelijke variabele. De groep 'campagnekiezers' wijkt significant af van de 'trouwe kiezers'. Het gaat vooral om kiezers die in het verleden voor de groene partij stemden die iets vaker naar dit motief verwijzen. Verder wordt dit motief ook iets vaker aangehaald door vrouwen en universitaire panelleden. De significantie van de variabelen is wel telkens eerder laag ($p < .05$) en de verklaarde variatie van het model uiterst beperkt (adj. $R^2 .03$).

Tabel 4. Percentage respondentent dat onderstaande redenen had om een voorkeurstem voor de lijsttrekker uit te brengen.

	Lijsttrekkers Antwerpen				Burgemeesters Provinciehoofdsteden				
	Hyelen CD&V	Piryns Groen!	Dewinter VB	Campen- hout VLD	Janssens Sp.a	Moenaert Brugge	Termont Gent	Reynders Hasselt	Tobback Leuven
Goede kandidaat voor het burgemeesterschap	52,2	20,0	65,0	62,0	93,9	89,8	91,4	89,3	91,3
Laatste zes jaar veel gedaan voor mijn gemeente	47,8	27,7	18,3	69,6	66,2	80,8	61,8	78,3	90,2
De campagne van de lijsttrekker was erg sterk	18,1	17,7	19,1	6,3	40,5	16,8	11,5	10,7	4,7
Laatste zes jaar goed oppositie gevoerd	–	–	64,6	–	–	–	–	–	–
Overtuigend in de debatten met andere politici	34,1	55,4	57,6	32,9	35,7	23,4	29,9	17,6	31,9
Weet goed wat er leeft bij de mensen	43,5	50,8	70,4	34,2	45,2	53,3	66,1	56,6	65,0
Vermijden dat de lijsttrekker van een andere partij meer stemmen haalde	14,5	20,0	18,3	22,8	48,3	6,6	18,8	8,3	13,0
Gemiddeld aantal antwoorden	2.6	2.0	3.7	2.9	4.2	3.6	3.6	3.5	3.6
N	138	130	257	79	949	167	304	290	254

Bron: Interuniversitair Internetpanel.

dat het Janssens-effect sterker heeft gespeeld dan het klassieke burgemeester-effect. In het Interuniversitair Internetpanel werd de uitzonderlijke positie van Janssens bevestigd. Heel wat panelleden gaven aan alléén voor Janssens een voorkeurstem te hebben uitgebracht. Bij de Sp.a-Spirit kiezers die pas tijdens de laatste tien dagen beslist hebben, heeft zelfs meer dan de helft een exclusieve voorkeur voor Janssens. We kunnen veronderstellen dat velen van hen zonder Janssens niet voor het socialistische kartel zouden gekozen hebben.

Het feit dat vooral de late beslissers een uitgesproken voorkeur voor Janssens hebben, versterkt het idee dat het Janssens-effect vooral een campagne-effect is. Die vaststelling kunnen we gedeeltelijk onderschrijven. De basis voor het succes is zonder enige twijfel het feit dat vele Antwerpenaren in Janssens de meest geschikte burgemeester zien. Die appreciatie is niet nieuw en stelden we al vast in onze eerste bevraging vele maanden voor de start van de campagne. Uit een vergelijking met de burgemeesters van Leuven, Gent, Hasselt en Brugge bleek evenwel dat zulke appreciatie voor de zittende burgemeester niet uniek is. Er dienen dus bijkomende redenen voor het Janssens-effect te worden aangereikt. Op basis van onze data schuiven we met twee verklaringen naar voor. Ten eerste de permanente media-aandacht voor Janssens in de aanloop naar de verkiezingen. Ondermeer door enkele dramatische gebeurtenissen kwam Antwerpen, en dus ook Janssens, vaak in beeld. Tijdens de laatste maand was er vooral aandacht voor de opmerkelijke campagne van Janssens. Door de kritiek van partijgenoten en politieke tegenstanders was dit los van de directe invloed op de kiezer, minstens de meest besproken campagne in Vlaanderen. Ten tweede heeft de gepolariseerde Antwerpse situatie in het voordeel van Janssens gewerkt. Ondanks het feit dat Patrick Janssens het rechtstreekse duel zoveel mogelijk uit de weg ging, is in Antwerpen het idee ontstaan dat een stem voor Janssens het meest duidelijke signaal tegen het Vlaams Belang was. Vooral voormalige groene kiezers hebben met een stem voor Janssens Antwerpen van haar extreemrechts etiket willen verlossen. Het blijft echter onduidelijk hoe dit idee precies ontstaan is en in welke mate een doorslaggevend argument was. De kans is klein dat dit motief ook in 2012 zulke belangrijke rol zal spelen. Antwerpen is niet langer een stad met een Vlaams Belang stempel. Toch blijven één op drie Antwerpenaren trouw aan het VB. Deze groep is vooralsnog niet onder de indruk van Janssens als burgemeester. Er resten 'Patrick' nog zes jaar om de diepe kloof met hen te overbruggen.

Bijlage 1: Interuniversitair internetpanel 2006

Opzet

Het Interuniversitair Internetpanel omvat, kort samengevat, een bevraging in 5 golven van een grote groep respondenten via het internet in de aanloop naar de

gemeenteraadsverkiezingen van 2006. Deze bevraging was reeds de derde in een reeks van drie internetpanels; rond de federale verkiezingen van 2003 en de regionale verkiezingen van 2004 werden gelijkaardige *surveys* georganiseerd. In elke bevraging werd wel een groot aantal nieuwe respondenten opgenomen (zie verder: werving van de respondenten). Aangezien het in 2006 om lokale verkiezingen ging, concentreerde de aandacht zich op de vijf provinciehoofdsteden. Voor elk van deze steden werden specifieke vragen in de vragenlijst opgenomen. De respondenten van de andere Vlaamse gemeenten kregen een meer algemene vragenlijst. Het onderzoek werd gecoördineerd door de Universiteit Antwerpen, en werd uitgevoerd in samenwerking met drie Vlaamse universiteiten: UGent (Carl Devos, Herwig Reynaert, Dries Verlet), Universiteit Hasselt (Johan Ackaert) en KULeuven (Stefaan Fiers, Bart Maddens, Karolien Weekers).

Werving van de respondenten

Op 13 maart 2006 startte de eerste bevraging. Op verschillende fronten werd er reclame gemaakt. In de eerste plaats werd een mail rondgestuurd naar deelnemers van voorgaande onderzoeken uit 2003 en 2004 met de vraag om mee te doen en zelf contacten aan te schrijven. Daarnaast werden banners geplaatst op tal van sites en blogs, duizenden flyers uitgedeeld en verschenen er verschillende aankondigingen in de (lokale) media. Hierbij werd er gestreefd naar een zo divers mogelijk publiek. Banners waren er bijvoorbeeld op de site van De Standaard en de VRT, maar evengoed op de site van Sportwereld en Seniorennet. Ondanks al die inspanningen zijn het nog steeds de respondenten zelf die kiezen of ze meedoen of niet. Hierdoor hebben we geen zicht op de non-respons bij de werving. Op 10 april werd eerste golf afgesloten met 24583 deelnemers. In de volgende golven konden alleen de respondenten deelnemen die aan deze 1ste golf hadden deelgenomen. Door de eerste golf zo vroeg voor de verkiezingen te plannen en foutieve en onbestaande adressen niet mee te nemen in de resultaten, werd manipulatie vermeden.

Timing & Respons doorheen de golven

De eerste twee golven werden afgenomen voor het eigenlijke begin van de campagne. Golf 3 en 4 bevonden zich in de verkiezingscampagne, en golf 5 werd afgenomen kort na de verkiezingen. Aangezien het een panelonderzoek betreft, werd de steekproef niet gewijzigd of uitgebreid. Van de 24.583 respondenten die in de eerste golf deelnamen, bleven er in de vijfde golf nog 15.709 over. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de timing van de bevragingen en de respons doorheen de golven, uitgesplitst per stad.

	Golf1		Golf2		Golf3		Golf4		Golf 5	
	13/03-10/04		18/06-14/07		30/08-15/09		20/09-30/09		11/10-8/11	
	N	%	N	% resp.	N	% resp.	N	% resp.	N	% resp.
Antwerpen	4165	16,9	3119	74,9	2648	63,6	2541	61,0	2660	63,9
Brugge	1167	4,7	851	72,9	725	62,1	669	57,3	707	60,6
Gent	1929	7,8	1492	77,3	1286	66,7	1243	64,4	1305	67,7
Hasselt	1212	4,9	912	75,2	769	63,4	719	59,3	768	63,4
Leuven	1477	6,0	1128	76,4	967	65,5	921	62,4	967	65,5
Andere gem.	1463	59,5	1080	73,9	9461	64,7	8994	61,5	9302	63,6
Totaal	2458	100,0	1831	74,5	1585	64,5	15087	61,4	1570	64,0

Representativiteit

De vragenlijsten werden door de deelnemers via een website ingevuld: we (her)contacteerden onze respondenten via email en vroegen hen naar onze site te gaan om daar de nieuwe versie van onze vragenlijst in te vullen. Dat wil zeggen dat geen enkele deelnemer van het panel niet over een internetaansluiting beschikte (of er frequente toegang toe had). Dit betekent meteen dat het internetpanel per definitie niet representatief is samengesteld. Internetgebruikers zijn immers een specifieke groep. Dit betekent dat met deze data heel wat vragen simpelweg niet, of in ieder geval niet betrouwbaar kunnen worden beantwoord. Uitspraken over meningen en houdingen van de bevolking of van bevolkingscategorieën kunnen op basis van het panel niet gedaan worden. Het panel bevat een sterke oververtegenwoordiging van mannen (65%); hooggeschoolden (70%) en kiezers jonger dan 25 (29%).